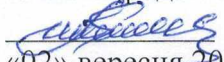

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Навчально-науковий інститут історії, права та міжнародних відносин
Кафедра історії України

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор НН інституту історії, права
та міжнародних відносин

 Юлія ПОДРЄЗ
«02» вересня 2024 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ЕТНОГРАФІЯ УКРАЇНИ**

Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка

Спеціальність 014 Середня освіта (Історія)

Освітньо-професійна програма Середня освіта (Історія)

Перший рівень вищої освіти

Мова навчання українська

Погоджено науково-методичною
комісією НН інституту історії, права та
міжнародних відносин
«02» вересня 2024 р.

Голова: Світлана МОЦАК
кандидат педагогічних наук, доцент

Розробник:

Іваницька Світлана Григорівна – доктор історичних наук, доцент;

Король Віталій Миколайович – кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України.

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри історії України

Протокол № 1 від «29» серпня 2024 р.

Завідувач кафедри
кандидат історичних наук, доцент

В'ячеслав ОЛІЦЬКИЙ

Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 3	Бакалавр	Обов'язкова
		Рік підготовки:
		2-й
		Семестр
		3-й
		Лекції
		12 год.
		Практичні, семінарські
		28 год.
		Лабораторні
		Самостійна робота
		48 год.
		Консультації:
Загальна кількість годин – 90	2 год.	
	Вид контролю: залік	

1. Мета вивчення навчальної дисципліни

Метою вивчення навчальної дисципліни «Етнографія України» є засвоєння знань щодо виникнення і формування українського етносу, визначення його місця в етнічній картині світу; ознайомлення з матеріальною і духовною культурою українського етносу, його психологічними особливостями.

Навчальна дисципліна «Етнографія України» входить до переліку вибіркових компонентів освітньо-професійної програми.

Навчальна дисципліна спрямована на формування визначеної освітньо-професійною програмою **інтегральної компетентності:**

ІК 1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі й практичні проблеми в галузі середньої освіти, що передбачає застосування теорій та методів історії, суспільно-гуманітарних дисциплін, предметних знань у галузі історії та громадянської освіти, педагогіки та психології, теорії та методики навчання історії та характеризується комплексністю й невизначеністю педагогічних умов організації освітнього процесу в закладах середньої освіти (основна школа).

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **загальних компетентностей:**

ЗК 1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку (громадянська компетентність).

ЗК 2. Здатність усвідомлювати соціальну значущість своєї майбутньої професії, сумлінно виконувати професійні обов'язки, моделювати траєкторії особистісного та професійного самовдосконалення; дотримуватися принципів толерантності, етики вчителя, академічної доброчесності; здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня (соціальна компетентність).

ЗК 3. Здатність виявляти повагу та цінувати українську національну культуру, багатоманітність і мультикультурність у суспільстві; здатність до вираження національної культурної ідентичності, творчого самовираження (культурна компетентність)

ЗК 5. Здатність до генерування нових ідей, виявлення та розв'язання проблем, ініціативності та підприємливості (підприємницька компетентність)

Навчальна дисципліна спрямована на формування таких визначених освітньо-професійною програмою **предметних (фахових) компетентностей:**

ПК 1. Мовно-комунікативна компетентність як здатність: забезпечувати здобуття учнями освіти державною мовою; формувати і розвивати мовнокомунікативні уміння та навички учнів; використовувати знання державної та іноземної мови в освітній і професійній діяльності; дотримуватись нормативних вимог академічної етики та доброчесності.

ПК 2. Предметно-методична компетентність як здатність: використовувати систему теоретичних знань та практичних умінь з історії та

громадянської освіти в процесі вирішення професійних завдань; застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу та розвитку громадянського суспільства, доцільно використовувати категоріально-понятійний апарат і хронологію історичної науки та суспільно-гуманітарних наук; ефективно й грамотно працювати з джерелами історичної інформації та інформації суспільного значення, будувати усні й письмові висловлювання щодо історичних та суспільно-значущих фактів, історичних постатей та історичної теорії; застосовувати системні знання з історії, громадянської освіти та методики навчання історії й суспільно-гуманітарних дисциплін при навчанні предмета в базовій середній школі, здійснювати структурування навчального матеріалу; характеризувати досягнення історичної науки та сучасний стан історичних інституцій, їхні ролі в суспільному житті, оцінювати та визначати історичні джерела (пам'ятки); моделювати зміст навчання історії та громадянської освіти відповідно до обов'язкових результатів навчання учнів; формувати та розвивати в учнів ключові компетентності з історії та громадянської освіти; здійснювати інтегроване навчання учнів; добирати і використовувати сучасні та ефективні методики і технології навчання історії та громадянської освіти, виховання і розвитку учнів; розвивати в учнів критичне мислення; формувати ціннісні ставлення в учнів.

ПК 9. Проектувальна компетентність як здатність проектувати осередки навчання, виховання і розвитку учнів.

2. Передумови для вивчення дисципліни

Навчальна дисципліна «Етнографія України» базується на знаннях таких дисциплінах, як «Історія України», «Історія Стародавнього світу».

3. Результати навчання за дисципліною

ПРЗ 1. Знати спеціальну термінологію й наукову періодизацію історичних та суспільних процесів, що відображають предметну галузь «історія та громадянська освіта».

ПРЗ 2. Знати та розуміти основні концепції, теорії та етапи розвитку історичної науки, громадянського суспільства.

ПРЗ 3. Знати та розуміти історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії.

ПРЗ 8. Знати особливості використання інформаційнокомунікаційних технологій у процесі навчання історії та громадянської освіти, у професійній діяльності сучасного вчителя.

ПРЗ 9. Знати теоретичні засади контролю, діагностування, моніторингу та оцінювання навчальних досягнень результатів навчання історії та громадянської освіти в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРЗ 10. Знати основні аспекти створення творчого освітнього середовища в процесі навчання історії в умовах впровадження концепції «Нова українська школа».

ПРУ 1. Уміти використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатofакторний.

ПРУ 2. Уміти орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні та суспільні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції суспільно-політичних та міжнародних відносин, пов'язаних з геополітичними чинниками.

ПРУ 3. Уміти працювати з джерелами інформації, що відображають історичний та суспільний розвиток, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел, тенденцій розвитку громадянського суспільства; дотримуватись норм професійної етики та академічної доброчесності.

ПРУ 5. Уміти оперувати базовими категоріями та поняттями спеціальності (історії та громадянської освіти, методики навчання історії та громадянської освіти).

ПРУ 6. Уміти застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.

ПРК 1. Володіти основами професійної мовленнєвої культури при навчанні історії та громадянської освіти (грамотно використовувати державну мову у процесі професійної діяльності, чітко та аргументовано висловлювати власні думки, міркування, почуття; використовувати одну з іноземних мов на рівні, що дозволяє отримувати та оцінювати інформацію з зарубіжних джерел в галузі професійної діяльності); створювати тексти та короткі описи (есе) на підставі історичної інформації, що відображають стан та розвиток громадянського суспільства для подальшого можливого використання у фаховому середовищі (в журналістиці, в місцевих органах влади, музеях тощо).

ПРК 2. Творчо використовувати теорії й досвід у процесі вирішення соціальних і професійних завдань, неухильно слідувати нормативним вимогам академічної доброчесності.

ПРК 3. Створювати умови для ефективної комунікації в процесі навчання історії та громадянської освіти, у професійному спілкуванні, у т.ч. іноземною мовою; продуктивно спілкуватись у ході співпраці у команді, грамотно вести діалог, брати участь у дискусіях щодо вирішення професійних проблем; організовувати комунікацію учнів як членів єдиної команди; формувати навички ситуативного лідерства.

ПРА 1. Пояснювати та аналізувати суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства.

ПРА 2. Характеризувати об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів, суспільні процеси.

ПРА 4. Сумлінно виконувати професійні обов'язки, дотримуватись принципів етики вчителя; організовувати навчальний процес, ґрунтуючись на основних правових нормах і законах, нормативно-правових актах, санітарно-гігієнічних правилах, правилах і рекомендаціях зі здоров'язбереження.

ПРА 5. Виявляти риси лідера, проявляти ініціативу, брати на себе відповідальність, прогнозувати; за власною ініціативою планувати, організовувати процес самонавчання та самовдосконалення; прагнути навчатися протягом усього життя в контексті неперервної фахової підготовки і соціального життя, вдосконалювати й розвивати власний інтелектуальний та загальнокультурний рівень.

4. Критерії оцінювання результатів навчання Розподіл балів

Поточний контроль											Разом	Сума	
Розділ 1			Розділ 2		Розділ 3		Розділ 4			Розділ 5			
1.1.	1.2.	1.3.	2.1.	2.2.	3.1.	3.2.	4.1.	4.2.	4.3.	5.1.	5.2.	75	100
Поточний контроль											25		
5	5	10	5	10	5	10	5	5	5	5		5	
Контроль самостійної роботи											25	100	
2	2	2	2	2	3	2	2	2	2	2			2

4.1. Критерії оцінювання видів роботи для поточного контролю

Під час оцінювання результатів навчання застосовується накопичувальна бально-рейтингова система, що передбачає оцінювання якості виконання студентами всіх видів аудиторної та позааудиторної навчальної діяльності, спрямованих на опанування навчального навантаження шляхом поточного та підсумкового контролю. Система оцінювання курсу реалізується згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів під час відвідування лекцій, участі у семінарах, виконання тестових завдань та виконання інших видів самостійної роботи.

Поточний контроль складається з таких компонентів:

- **75 балів:** участь у *семінарах* – підготовка аналітичних звітів та доповідей і пред'явлення результатів в аудиторії у вигляді усних відповідей, участь в обговоренні семінарських питань / дискусіях, виконання практичних завдань, виконання завдань тестового контролю.

- **25 балів:** опрацювання теоретичного матеріалу, виконання індивідуальних завдань, підготовка рефератів, есе тощо.

Разом – **100 балів.**

Оцінювання результатів аудиторної роботи здійснюється за наступними критеріями:

БАЛИ	ПОЯСНЕННЯ
5	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та правильно вказує на культурні особливості етносів; виконує всі завдання, може правильно визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює і обґрунтовує власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження. Під час заняття продемонстрована активність та ініціативність.
4	Здобувач вищої освіти відповідає на всі питання семінарського заняття, розкриває зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає та в цілому правильно інтерпретує етнічні явища та процеси; виконує завдання, однак допускає неточності; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу; висловлює власну думку щодо предмету заняття, наводить аргументи на її підтвердження, що ґрунтуються на положеннях підручників і навчальних посібників. Під час заняття продемонстрована ініціативність.
3	Здобувач вищої освіти дає відповіді на питання семінарського заняття, відтворює дефініції та пояснює зміст загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; визначає, проте неточно інтерпретує явища та процеси етногенезу; завдання виконує з неістотними помилками; може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, допускаючи незначні помилки.
2	Здобувач вищої освіти дає відповіді на більшість питань семінарського заняття, відтворює дефініції загальнотеоретичних категорій, що підлягають засвоєнню при вивченні теми; лише називає етнічні явища та процеси; завдання виконує з неістотними помилками; не може визначати спільні та відмінні риси понять, які складають предмет порівняльного аналізу, називаючи при цьому їх ознаки.
1	Здобувач вищої освіти не готовий до заняття, не відповідає на питання, що винесені на розгляд, з труднощами виконує завдання, допускаючи змістовні помилки, невпевнено відтворює терміни і поняття, що розглядалися під час заняття.
0	Відсутність на занятті

4.2 Критерії оцінювання рівня теоретичної та практичної підготовки студента

Кількість балів за всі види навчальної діяльності	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90 – 100	<ul style="list-style-type: none"> - студент упевнено оперує обсягом навчального матеріалу і застосовує його для розв'язання проблем; - самостійно оцінює факти, явища, вільно висловлює власні думки; - може характеризувати та аналізувати історичну інформацію; - співвідносити події та процеси за періодами на основі наукової періодизації історичної науки; - знає історіографію розглянутих проблем; - студент виявляє творчі здібності, вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати матеріал, наводити чисельні приклади; - вільно користується тематичними картами; - розуміє основні тенденції розвитку історичних проблем слов'янства;
82 - 89	<ul style="list-style-type: none"> - студент загалом володіє обсягом навчального матеріалу; - здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати основні теоретичні й фактологічні положення, явища, але відповідь може бути не зовсім змістовною, цілісною, послідовною, містити деякі фактологічні помилки, неточності; - студент робить незначні помилки, користуючись картою; - не завжди може вірно зробити висновок, добрати переконливі аргументи; - дає загальну характеристику подій (причини, наслідки, значення); - встановлює послідовність подій, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між ними;
74 - 81	<ul style="list-style-type: none"> - студент загалом володіє обсягом навчального матеріалу; - здатний застосовувати вивчений матеріал на рівні стандартних ситуацій, наводити окремі власні приклади; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати основні теоретичні й фактологічні положення, явища, але відповідь може бути не зовсім змістовною, цілісною, послідовною, містити деякі фактологічні помилки, неточності; - студент робить незначні помилки, користуючись картою; - не завжди може вірно зробити висновок, добрати переконливі аргументи; - не достатньо повно дає характеристику подій (причини, наслідки, значення); - на посередньому рівні встановлює послідовність подій, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між ними;
64 - 73	<ul style="list-style-type: none"> - студент володіє навчальним матеріалом на початковому рівні; - може репродуктивно відтворити незначну частину теоретичного

	<p>й фактологічного матеріалу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - виявляє знання і розуміння окремих положень курсу; - вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; - визначає окремі ознаки подій, встановлює їх послідовність; - може дати стисло характеристику окремої постаті; - слабо орієнтується за картами;
60 - 63	<ul style="list-style-type: none"> - студент володіє навчальним матеріалом на початковому рівні; - може репродуктивно відтворити незначну частину теоретичного й фактологічного матеріалу; - виявляє знання і розуміння окремих положень курсу; - вміє на елементарному рівні аналізувати, робити узагальнення, порівняння, висновки; - визначає окремі ознаки подій, встановлює їх послідовність; - може дати стисло характеристику окремої постаті; - слабо орієнтується за картами;
35-59	<p>коли студент дуже слабо володіє навчальним матеріалом, нездатний елементарно розпізнавати і відтворити окремі факти, явища, події;</p> <ul style="list-style-type: none"> - впізнає постать чи подію лише за детальним описом; - не визнає послідовності подій; - відсутні навички роботи з картами; - відповідь має уривчастий, незакінчений, незмістовний характер; - відсутня здатність викласти думку на елементарному рівні; - вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні «так – ні»);
1 - 34	<ul style="list-style-type: none"> - коли студент зовсім не володіє навчальним матеріалом, нездатний елементарно розпізнавати і відтворити окремі факти, явища, події; - не впізнає постать чи подію; - не визнає послідовності подій; - відсутні навички роботи з картами; - відповідь має уривчастий, незакінчений, незмістовний характер; - відсутня здатність викласти думку на елементарному рівні; - вибирає правильний варіант відповіді з двох запропонованих (на рівні «так – ні»);

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

1–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--

В Університеті передбачено можливість перезарахування результатів неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про порядок визнання результатів навчання у неформальній та/або інформальній освіті у Сумському державному педагогічному університеті імені А.С.Макаренка (<https://sspu.edu.ua/universytet/edusci/normatyvno-pravova-baza>).

5. Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання дисципліни «Етнографія України» можуть бути:

- усний контроль. Усний контроль здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування. При індивідуальному опитуванні викладач ставить перед здобувачем вищої освіти декілька запитань, при фронтальному – серію логічно пов'язаних між собою питань перед усією аудиторією;

- письмовий контроль. Здійснюється за допомогою письмових робіт, які можуть бути короткочасними (15-20 хв.) і протягом усього заняття. Письмовий контроль відрізняється також глибиною діагностики (поверховий зріз чи ґрунтовний аналіз);

- тестовий контроль. Тести – спеціальні завдання, виконання (чи невиконання) яких вказує на наявність (або відсутність) у здобувача вищої освіти певних знань, умінь.

- підготовка доповідей, есе, презентацій. Передбачає виконання здобувачами вищої освіти різних форм завдань.

Особлива увага при опануванні змісту навчальної дисципліни приділяється запобіганню порушенню академічної доброчесності та забезпечення довіри до результатів освітнього процесу та освітньої діяльності, розумінню здобувачами вищої освіти значення академічної доброчесності та наслідків недотримання її постулатів.

Питання для самоконтролю:

1. Етнографія як наука.
2. Джерела етнографії.
3. Внесок провідних дослідників українського народу Ф. Вовка, В. Гнатюка, І. Франка, В. Шухевича у розвиток етнографічних студій.
4. Методика і методи етнографічних досліджень.
5. Основні поняття етнографії.
6. Етнолінгвістична класифікація народів світу.
7. Етноросійська сім'я етносів і мов.
8. Етногенез українського народу.
9. Українська душа (характер, психологія, свідомість, ментальність).
10. Традиційні заняття населення України.
11. Допоміжні заняття українців.

12. Народна їжа. Святкова і ритуальна їжа.
13. Щоденна їжа українського селянина.
14. Обрядовість страви.
15. Громада. Громадське самоврядування.
16. Випікання короваю. Культ хліба.
17. Релікти звичаєвого права у громадському побуті.
18. Громадські стосунки у виробничій сфері.
19. Позавиробнича сфера. Традиції взаємодопомоги.
20. Морально-етичні стосунки в громаді.
21. Шлюб і родина. Сімейна обрядовість.
22. Історичні типи і форми української родини.
23. Структура сім'ї.
24. Сімейні обряди та звичаї.
25. Свята і обряди українців.
26. Календарні свята літнього і осіннього циклів.
27. Календарні свята зимового і весняного циклів.
28. Народний і церковний календар.
29. Народні знання.
30. Українська міфологія.
31. Типи і форми поселень.
32. Планування та інтер'єр житла.
33. Господарські будівлі.
34. Громадський центр села, його забудова.
35. Виробничі споруди.
36. Народний одяг.
37. Народний устрій XIV–XVIII ст.
38. Регіональні риси українського народного убрання XIX — початку XX ст.
39. Етнічний склад населення України.
40. Етнографічні групи в Україні.
41. Історико-етнографічне районування України.
42. Українська народна декоративно-ужиткова творчість.
43. Народні промисли Карпатського регіону.
44. Види народних промислів.
45. Центри кераміки в Україні.
46. Вишивка та гаптування.
47. Центри сучасних художніх промислів в Україні.
48. Петриківський розпис.
49. Сорочинські ярмарки.
50. Етнографічні видання і наукові установи.
51. Етнічні землі та політичні кордони України.
52. Етнічна історія України.
53. Матеріальна культура українців.
54. Духовна культура українців.

- 55. Обрядові дійства весняного циклу.
- 56. Весільна обрядовість.
- 57. Сучасні етнічні процеси в Україні.

6. Програма навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Етнографія України» складається з п'яти розділів, які в цілому висвітлюють теоретико-методологічні засади та історію дисципліни, вивчення питання українського етногенезу, формування української етнічної території та її історико-етнографічне районування; розвитку матеріальної і духовної культури українського етносу.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади курсу.

Розділ 2. Етнічна історія українців.

Розділ 3. Господарство, матеріальна культура українського народу.

Розділ 4. Особливості духовної культури українського етносу

Розділ 5. Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора. Національні меншини України.

7. Інформаційний зміст навчальної дисципліни

7.1. Тематичні розділи

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади курсу.

Тема 1.1. Термінологічні, методологічні, історичні засади курсу «Етнографія України».

Предмет і завдання етнографії. Від народознавства до етнології. Методика етнографічних досліджень. Етнографія і суміжні дисципліни. Школи і напрямки в етнографії.

Зародження і розвиток українського народознавства (Російське географічне товариство, його Південно-Західний відділ). Становлення і перспективи розвитку українського народознавства в незалежній Україні. Українські письменники-етнографи та їх діяльність: Котляревський І., Квітка-Основ'яненко Г., Шевченко Г., Нечуй-Левицький І., Франко І., Українка Леся та ін.

Тема 1.2. Джерельна база етнографії.

Історичні джерела: письмові документи, матеріали польових досліджень, музейні зібрання, графічні та образотворчі матеріали, дані суміжних наук. Письмові документи: літописи, хроніки, підручники, щоденники, описи, майнові описи, судові звіти, подимні переписи, топографічні описи, люстрації тощо. Етнографічні джерела: образотворчі та графічні матеріали, господарські знаряддя праці, предмети хатнього начиння по побуту, одяг тощо. Музейні зібрання. Музеї-скансени. Музеї в діаспорі. Меморіальні музеї. Музеї закладів освіти.

Розділ 2. Етнічна історія українців.

Тема 2.1. Поняття «етногенезу», «етносу», «нації».

Атрибутні ознаки етносу. Основні етапи етногенезу українців. Теорії походження слов'ян (дніпровська, вісло-дніпровська, вісло-одерська, норманська, азіатська). Концепції походження українців: «єдиної колиски», автохтонності М. Грушевського, безперервності Я. Пастернака, незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів (Дашкевич Я.).

Тема 2.2. Механізм творення етносу.

Структуруючі елементи етносу. Етнічність українців. Найменування України та українців. Етнічна та національна культура. Етнічна самосвідомість та національна ідея.

Тема 2.3. Історико-етнографічне районування та субетноси українського народу.

Основні етапи етнічної історії українського народу. Етнографічні групи українців. Етнічні групи. Історико-етнографічні регіони: Наддніпрянина, Слобожанщина, Степова Україна, Українське Полісся, Волинь, Поділля. Історико-етнографічні землі: Покуття, Буковина, Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Закарпаття тощо. Українська діаспора. Поділля як історико-етнографічний район України. Етнорегіональна і національна символіка.

Розділ 3. Господарство та матеріальна культура українського народу.

Тема 3.1. Основні галузі господарства і заняття населення

Суть понять «матеріальна» і «духовна» культура. З історії виникнення землеробства на Україні. Знаряддя оранки. Вирощування злаків (системи рільництва). Сівба та догляд за рослинами. Зажинки, жнива, обжинки. Молотьба та зберігання вирощеного врожаю. Хліборобські обряди, звичаї та трудові традиції. Тваринництво, конярство, вівчарство, птахівництво. Обряди та звичаї, пов'язані із тваринництвом.

Тема 3.2. Ремесла та промисли в Україні

Поняття «промисел» та ремесло. Домашні промисли та ремесла, їх еволюція в практичній діяльності українців. Цехи міських ремісників. Мануфактура. Основні види традиційних народних промислів та ремесл: каменярство, лісові та деревообробні, гончарство, ткацтво, обробка шкіри, килимарство, ковальство, гутництво тощо. Уходництво. Чумацтво. Солеварні та солевидобувні промисли.

Тема 3.3. Поселення та житло в Україні

Еволюція традиційного житла в Україні. Структура та регіональні особливості українських поселень. Зони та типи поселень в Україні. Українська селянська хата: інтер'єр, екстер'єр. Селянський двір та господарські споруди. Громадські споруди (село, місто). Культова архітектура.

Розділ 4. Особливості духовної культури українського етносу

Тема 4.1. Народні знання, світоглядні вірування й уявлення українського народу

Народна астрономія. Народна метеорологія. Народна математика. Народна ботаніка та зоологія. Народна медицина та ветеринарія. Поняття «календар». Його походження та різновиди. Особливості українського народного календаря. Календарні звичаї та обряди. Дуалізм світоглядних уявлень. Історичні шляхи формування світогляду українців: демонологічний, міфологічний, християнський. Релігійний дуалізм (двовір'я). Генезис розвитку вірувань і повір'їв. Християнізація народних вірувань та повір'їв. Український міфологічний пантеон.

Тема 4.2. Український менталітет

З історії формування поняття «менталітет» та «національний характер» (Липа Ю., Липинський В., Мірчук І., Шерех Ю., Донцов Ю., Забужко О. та ін.). Національний/етнічний характер, психічний склад нації, менталітет, ментальність: співвідношення понять. Чинники, які впливають на формування та функціонування рис національного характеру: генетичний, географічний, історичний, суспільний, культурний. Стійкість чи мінливість рис національного характеру. Етнічні стереотипи.

Тема 4.3. Родинна звичаєвість та громадський побут в Україні

Історичні типи сім'ї. Системи спорідненості: австралійська, арабська, гавайська, англійська. Типи сім'ї: парна, полігамна, моногамна. Формування української родини: рід, розширена сім'я, велика сім'я патріархального типу, розширена (нероздільна сім'я), дворище, нуклеарна сім'я. дерево роду, родичі та свояки. Весільні звичаї та обряди: передвесільний (сватання, умовини, договір, оглядини, заручини, гільце, барвінковий та коровайний обряд, торочини, дівич-вечір), весільний (запрошення на весілля, обдаровування, посад молодих, розплітання коси, шлюб, вінчання, покривання молодої, розподіл короваю, перевезення посагу, перезва, рядження) та післявесільний (хлібини, весільні чини, весільний одяг, символіка весільного обряду) цикли. Народний етикет. Гостинність, вітання й шанування. Форми й ритуали. Міфологізація гостя.

Розділ 5. Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора. Національні меншини України.

Тема 5. 1. Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора.

Українська діаспора в США та Канаді. Українці в Польщі. Українці в Чехії та Словаччині. Українці в країнах Латинської Америки. Українці на території Росії.

Тема 5.2. Національні меншини України.

Росіяни в Україні (історія, розселення, чисельність, сучасний стан). Поляки в Україні (історія, розселення, чисельність, сучасний стан). Угорці в Україні (історія, розселення, чисельність, сучасний стан). Румуни в Україні (історія, розселення, чисельність, сучасний стан). Український народ у відносинах до своїх сусідів і до чужинців від давнини до сьогодення: науковий і політичний дискурс.

7.2. Структура та обсяг навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
Лекції		Практ.	Конс.	Самост.	
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади курсу.					
Тема 1.1 Термінологічні, методологічні, історичні засади курсу «Етнографія України».					
Тема 1.2 Джерельна база					
Розділ 2. Етнічна історія українців					
Тема 2.1 Поняття «етногенезу», «етносу», «нації»					
Тема 2.2 Механізм творення етносу					
Тема 2.3 Історико-етнографічне районування та субетноси українського народу.					
Розділ 3. Господарство, матеріальна культура українського народу					
Тема 3.1 Основні галузі господарства і заняття населення					
Тема 3.2 Ремесла та промисли в Україні					
Тема 3.3. Типи поселень та житло в Україні					
Розділ 4. Особливості духовної культури українського етносу					
Тема 4.1 Народні знання, світоглядні вірування й уявлення українського народу					
Тема 4.2 Український менталітет	1				
Розділ 5. Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора. Національні меншини України.					
Тема 5. 1. Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора.					
Тема 5.2. Національні меншини України.					
Усього годин	0	2	8		8

Теми лекційних занять

/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
	Українська етнографія як наука	1
	Джерельна база етнографії України	1
	Етногенез українців	2
	Етнічні особливості регіонів України	2
	Ремесла та промисли в Україні	2
	Особливості українського житла	2
	Світоглядні та народні знання українців	1
0	Сімейний побут та традиції	1
Разом		12

Теми практичних (семінарських) занять

/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Наукові та методологічні засади курсу «Етнографія України». Історія української етнографії.	4
2	Український етногенез: поняття, етапи, концепції	2
3	Історико-етнографічне районування України	2
4	Історичні особливості та розвиток українського господарства і занять	2
5	Особливості розвитку житла та поселень українців	4
6	Сім'я і сімейний побут українців. Духовна культура українців	2
7	Український народний одяг. Обрядовий календар України	2
8	Українська ментальність	4
9	Українці у світі	4
10	Українці у світі. Зарубіжні українці та українська діаспора. Національні меншини України.	2
Разом		28

Теми самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1	Внесок провідних дослідників українського народу в розвиток етнографічної науки	4
2	Основні поняття етнографії.	4
3	Допоміжні заняття українців.	4
4	Народна їжа. Святкова і ритуальна їжа.	4
5	Громадські стосунки у виробничій сфері.	4
6	Морально-етичні стосунки в громаді.	4
7	Шлюб і родина. Сімейна обрядовість.	4
8	Народний і церковний календар.	4
9	Українська міфологія.	4
10	Етнографічні групи в Україні.	4
11	Українська народна декоративно-ужиткова творчість.	4
12	Сучасні етнічні процеси в Україні.	4
Разом		48

8. Рекомендовані джерела інформації

Основні:

1. Борисенко В. Українська етнологія. Київ: Либідь, 2007.
2. Ігнатенко І. Етнологія для народу. Харків, 2016.
3. Ігнатенко І. Жіноче тіло у традиційній культурі українців. Харків, 2017.
4. Ігнатенко І. Народна медицина і магія українців. Харків, 2016.
5. Ігнатенко І. Чоловіче тіло у традиційній культурі українців. Харків, 2016.
6. Ігнатенко І. Шлюбно-сімейні стосунки. Харків, 2017.
7. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). Одеса: СМІЛ, 2010.
8. Пиводар М. Етнологія. Львів: Вид-во «Світ», 2004.
9. Савчук Б. Українська етнологія. Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 2004.
10. Українські традиції. Упорядник: О.В. Ковалевський. Харків, 2011.
11. Хрящевська Л.М. Загальна та українська етнологія: навчальний посібник для вузів. Миколаїв: Іліон, 2012.

Допоміжні джерела

1. Борисенко В. Політична міфологізація проблем дерусифікації України. *Етнічна історія народів Європи*. 2001. Вип. 11.
2. Борисенко В. Традиції і життєдіяльність етносу: на матеріалах святково-

- обрядової культури українців. КИЇВ, 2000.
3. Давня історія України. Слов'яно-Руська доба. Т. 3. Київ, 2000.
  4. Дізанова А.В. Рушник у традиційній культурі етносів українського Придунав'я. *Філологічна освіта у поліетнічному просторі: регіональний досвід: Збірник наукових статей*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ; «СМИЛ», 2013.
  5. Ілюстрована енциклопедія українського народу. Звичаї. Свята. Традиції. Харків, 2012.
  6. Кононенко П. Україна і вселюдство. Освіта. 2001.
  7. Конча С.В. Диференціація індоєвропейської спільноти. Магістеріум. Археологічні судії. Вип. 6. Київ, 2001.
  8. Курас І.Ф., Солдатенко В.Ф. Соборництво і регіоналізм в українському державотворенні (1917-1920 рр.). Київ, 2001.
  9. Кушнір В. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я (друга половина ХІХ – перша половина ХХ ст.). Одеса, 2012.
  10. Кушнір В. Особливості декорування традиційного житла українців Буго-Дністровського межиріччя і Буджака. *Народна творчість та етнографія*. 2011. № 4.
  11. Кушнір В. Формування регіональних груп українців у Буджаку, Нижньому Подунав'ї та дельті Дунаю. *Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2012.
  12. Кушнір В. Чинники трансформації календарної обрядовості українців Півдня Буджака і степового Подністров'я. *Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. Збірка наукових праць. Матеріали міжнародної наукової конференції «Одеські етнографічні читання»*. Одеса, 2011.
  13. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Традиційна весільна обрядовість українців Одещини (20-80-ті рр. ХХ ст.). Одеса: Гермес, 2008.
  14. Литвин В.М. Україна на межі тисячоліть (1991-2000 рр.). Україна кризь віки. Т. 14. Київ, 2000.
  15. Лозко Г. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ, 2001.
  16. Люба моя Україна. Свята, традиції, звичаї, обряди, прикмети та повір'я українського народу. Харків, 2016.
  17. Петрова Н. Весільна обрядовість українців Південно-Західної України в регіональних студіях кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді та повідомлення дев'ятої всеукраїнської науково-теоретичної конференції, Львів, 28-29 жовтня 2005 р.* Львів, 2005.
  18. Петрова Н. Регіональні дослідження весільної обрядовості українців Південно-Західної України кінця ХІХ – початку ХХ ст. *Записки історичного факультету. ОНУ імені І.І. Мечникова*. Одеса: Астропринт, 2005. Вип. 16.
  19. Петрова Н. Рослини у весільній обрядовості українців Одещини:

- барвінок. *Етнічна історія народів Європи. Збірник наукових праць*. Київ: УНІСЕРВ, 2005.
20. Петрова Н. Традиційна система спілкування та звичаєво-обрядові норми підготовки молоді до шлюбу (за матеріалами українського населення Одещини). *Археологія та етнологія Східної Європи: матеріали і дослідження. Збірка наукових робіт, присвячена 135-річчю Одеського державного університету ім. І.І. Мечникова*. Одеса: АстроПринт, 2000.
  21. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. Київ, 2001.
  22. Пошивайло І. Гончарство України у контексті світової культурної спадщини. Опішне, 2000.
  23. Рябчук М. Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення. Київ, 2000.
  24. Сегеда С. Антропологічний склад українського народу (новий погляд). *Народна творчість та етнографія*. 2001. Ч. 4.
  25. Сегеда С. Антропологія. Київ, 2001.
  26. Тиводар М. Етноісторичний та етнокультурний розвиток українців Закарпаття. Етнічні та історичні традиції Українських Карпат кінця XVIII – XX ст. Ужгород, 2000.
  27. Трошинський В.П., Шевченко А.А. Українці в світі. Україна крізь віки. Т. 15. Київ, 2000.
  28. Українські традиції. Упорядник: О.В. Ковалевський. Харків, 2011.
  29. Ульянов Д. Українська старовинна магія. Отримай все, що бажаєш. Харків, 2016.
  30. Филипович Л. Етнологія релігії: теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. Київ, 2000.

Інформаційні ресурси:

Інститут історії України: [http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=\(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E\)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21FMT=brief_elib&S21ALL=(%3C.%3EIHU%3D!%3C.%3E)&S21SRW=dp&S21SRD=DOWN&S21STN=1&S21REF=15&S21CNR=10)

Сумський історичний портал: <https://history.sumy.ua/research.html>

Чтиво бібліотека української літератури: <https://chtyvo.org.ua/>

Електронна бібліотека «Культура України»: <https://elib.nlu.org.ua/>

Бібліотека СумДПУ репозиторій:

<http://www.ounb.sumy.ua/index.php/kraeznavstvo;>

<https://repository.sspu.edu.ua/simple-search?query=%D0%B5%D1%82%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84>

**9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення,
використання яких передбачає навчальна дисципліна
(за потребою)**

1. Навчальні аудиторії, які обладнанні для проведення лекційних і семінарських занять.
2. Аудіовізуальні, технічні і комп'ютерні засоби навчання: комп'ютери, мультимедійний проектор, екран.